

A kékszakállú herceg vára

Mészáros Beáta

Az óráról: Az óra nem könnyű művet próbál feldolgozni. Ez az opera nyolcadik osztályban kerül bemutatásra, ami – az életkori sajátosságokat figyelembe véve – nem teszi könnyűvé a dolgot. Ellenünk dolgozik a műfaj maga és Bartók cseppet sem könnyű, Wagneri mélységekben és Debussy-s élményekben megmártózó muzsikája, nem szólva a népzenei utalásokról. Saját korának képzett zenészei is előadhatatlannak minősítették, hát akkor mit kezdünk a mi nem éppen „vajt fülű” tanulóinkkal? Mégis van egy adu a kezünkben: és ez a történet. Egy férfi és egy nő szerelméről van szó, ami diákjaink életében is központi helyet foglal el. Ráadásul titkok, rejtélyek lengik körül kapcsolatukat, akár egy jó krimi. Ez lesz az a fonal, ha úgy tetszik: mézesmadzag, amelynek mentén belekóstolnak Bartók muzsikájába és mire észbe kapnának, máris benne vagyunk az opera világában.

Téma: Bartók Béla A kékszakállú herceg vára című operája (szövegkönyv: Balázs Béla)

Életkor: nyolcadik osztály (mivel ekkor tananyag), ill. ettől felfelé érdemes játszani

Tanulási terület: (az opera⁸ műfaji jellemzői előzetesen már tisztázásra kerültek) az emberi énekhang kifejező ereje, őszinteség, a másik ember „magánszférájának tisztelete”, férfi és nő kapcsolata, házasság

Időtartam: két tanóra

Történet: Az ismert francia monda alapján íródott opera, Balázs Béla balladai homályt és feszültséget hordozó szövegkönyve alapján. Judit és Kékszakáll most házasodtak össze és Kékszakáll a várába vezeti az újdonsült asszonyt. Párbeszédükből lehet arra következtetni, hogy a kapcsolatuk szoros, Judit teljesen feláldozta előző életét és így kötötte össze sorsát – családjának tiltakozása ellenére – az általa alig ismert Kékszakállal. A férfi körül sok a titok és a mendemonda. Judit asszonyi feladatának tekinti a férfi titkainak, lelkének megfejtését. Egyre erőszakosabban követeli a vár (a férfilelek) ajtajának (titkok) kinyitását, bár a férfi figyelmezteti, hogy álljon meg, ne akarjon többet tudni, mert szerelmük végét jelentheti.

Fókusz: Meddig őrizzük titkainkat? Mikor tárjuk fel és feltárjuk-e azokat egyáltalán? Meddig mehetünk el a másik ember lelkének, titkainak kutatásában?

Eszközök: csomagolópapír, filctollak, CD-lejátszó, Bartók Béla A kékszakállú herceg vára című művének CD-felvétele, Balázs Béla szövegkönyvéből részletek fénymásolatban a játsszók számára

1. Ráhangolódás

Séta csukott szemmel, zenére. Ha leáll a zene, akkor megállunk és kimondjuk (hallhatóan, de nem hangosan), amit gondolunk, amit érzünk.

Zenehallgatás 1

(A CD-n 14 track van. A szám a továbbiakban a meghallgatni kívánt track száma.)

Megbeszélés: Milyen érzés? (A zene sugallja, hogy ismeretlen, titokzatos stb. Jó hangulati előkészítése a továbbiaknak.)

A prologus felolvasása: Balázs Béla szövege a Regös prologusával kezdődik. Bár a zeneszerző ezt nem komponálta meg (kihagyta az operából), jó alkalom, hogy tá-ti-ti osztinátót dobolva a térdünkön, mint valaha a regösök, belevigyen bennünket ebbe a titokzatos történetbe.

REGÖS PROLÓGUSA

Haj regö rejtem

hová, hová rejtsem...

Hol, volt, hol nem:

kint-e vagy bent?

Régi rege, haj mit jelent,

Urak, asszonyságok?

Ím szólal az ének.

Ti néztek, én nézlek.

Szemünk,

⁸ Van olyan megközelítés, mely szerint „A kékszakállú herceg vára nem opera, hanem misztériumjáték, vagy még helyesebb kifejezéssel: szcenírozott ballada.” (Romsits Gábor)

pillás függőnye fent:
Hol a színpad:
kint-e vagy bent,
Urak, asszonyságok?
Keserves és boldog
nevezetes dolgok,
az világ kint haddal tele,
de nem abba halunk bele,
urak, asszonyságok.

2. Asszociációs játék

Négy csomagolópapírt rakunk a terem négy sarkába a következő felirattal: nő, férfi, titkok, házasság. Megkérjük a játszókat, hogy mindegyikre írják rá, ami arról a szóról eszükbe jut. Olvassuk fel közösen, hogy mik kerültek a papírra.

3. Narráció

Elmondjuk, hogy történetünk két szereplője Judit és Kékszakáll (*nem találom izlésesnek és könnyítésnek sem, ha hétköznapi nevet választanánk e helyett*) most kötötték össze az életüket és az ő kapcsolatukról szeretnénk játszani. Hogy többet tudjunk meg róluk, hallgassuk meg a következő részletet!

Zenehallgatás: 1

KÉKSZAKÁLLÚ
Megérkeztünk.
Íme lássad:
Ez a Kékszakállú vára.
Nem tündököl,
mint atyádé.
Judit, jössz-e még utánam?

JUDIT
Megyek, megyek Kékszakállú.

KÉKSZAKÁLLÚ
Nem hallod a vészharangot?
Anyád gyászba öltözködött,
atyád éles
kardot szíjaz,
testvérbátyád
lovat nyergel.
Judit, jössz-e még utánam?

JUDIT
Megyek, megyek Kékszakállú.

KÉKSZAKÁLLÚ
Megállsz Judit? Mennél vissza?

JUDIT
Nem. A szoknyám akadt
csak fel,
felakadt szép selyem szoknyám.

KÉKSZAKÁLLÚ
Nyitva
van még fent
az ajtó.

JUDIT
Kékszakállú!
Elhagytam az apám, anyám,
elhagytam szép testvérbátyám,
elhagytam a vőlegényem,

hogy váradba eljöhessek
Kékszakállú!
Ha kiúznél,
küszbödnél megállanék,
küszbödre lefeküdnék.

KÉKSZAKÁLLÚ
Most csukódjon be az ajtó.

4. Megbeszélés

Mit tudunk meg az előzményekről? Milyen a kapcsolata Juditnak a családjával? Milyen Kékszakállú kapcsolata Judit családjával? Milyen kettejük kapcsolata? Mennyire megalapozott ez a kapcsolat? Mi miatt ellenezhette Judit családja a házasságot?

5. Szerep a falon

Judit és Kékszakáll jelleme a hangszínük és a szavaik alapján. Két csomagolópapíron egy női ill. egy férfi sziluett, amibe beleírhatjuk azokat a tulajdonságokat, amelyekben megegyeztünk.

Az opera egyik legfontosabb kelléke az emberi hang. A női és férfi hangfajtaokról és a hangszín kifejező erejéről való beszélgetés közelebb viheti tanítványainkat a műfaj megértéséhez.

6. Kis csoportos megbeszélés

A játzókból négy kis csoportot hozunk létre. Mindegyik csoport kap egy szereplőt Judit családjából: apa, anya, báty, elhagyott vőlegény. Beszéljék meg, hogy az általuk képviselt szereplő miért ellenezhette Judit kapcsolatát Kékszakállal! A csoport minden tagja mondjon egy mondatot, amit szerinte az a szereplő mondhatott Juditnak ellenérvként! Írják le és mindenki válasszon egy mondatot magának! Beszéljék meg, hogy a szereplőjükhöz milyen hangszínt választanának (persze lehet eltúlzott, eltorzított is)!

7. Hangjáték

A játzó körbe állnak, a tanár áll középre, mint Judit. Adott jelre mindenki a saját mondatát a csoport által meghatározott hangszínen elkezdik skandálni, egyre fokozódó hangerővel, ami *(miután az elviselhetlenségig fokozódik)* egy adott jelre megáll.

Nem hagyományos drámás forma, de a hétköznapi beszédől elrugaszkodva kicsit a XX. századi operák hangulatát idézi, amelyek – akárcsak Bartók műve – nem fülbemászó dallamok segítségével próbálja kifejezni a szereplők érzelmeit.

8. Állóképek az esküvőről

Az előbbi négy csoportot megkérjük, hogy alkossanak egy-egy állóképet az esküvőről készült „fotóalbumba”, amin az ő szereplőjük rajta van, s ami kifejezi a szereplő viszonyát a történetekhez.

9. Kis csoportos jelenet

A játzókat 4-5 fős csoportokra osztjuk. Minden csoport a fénymásolt szöveg 2. számú részével foglalkozik. Készítsenek egy jelenetet, amelyben az adott párbeszéd hangzik el szó szerint, de találják ki hozzá Judit viselkedését, női „praktikáját”, amivel a Kékszakállú titkait próbálja kiszedni! A jelenet kétszereplős, a csoport többi tagja vegyen részt az ötletgyűjtésben és segítsen kidolgozni a jelenetet! A jelenetek bemutatása és megbeszélése után meghallgatjuk az eredetit, és ha nem volt hangulatában, stílusában hasonló, önként vállalkozók eljátszhatják a Bartók-féle változatot afféle fórum-színház jelleggel, hogy a többiek megállíthassák és segítséget adhassanak.

Zenehallgatás: 2

JUDIT
Nagy csukott ajtókat látok,
hét fekete csukott ajtót!
Miért vannak az ajtók csukva?

KÉKSZAKÁLLÚ
Hogy ne lásson bele senki.

JUDIT
Nyisd ki, nyisd ki!
Nekem nyisd ki!

Minden ajtó legyen nyitva!
Szél bejárjon, nap besüssön!

KÉKSZAKÁLLÚ
Emlékezz rá, milyen hír jár.

JUDIT
A te várad derüljön fel,
A te várad derüljön fel!
Szegény, sötét, hideg várad!
Nyisd ki! Nyisd ki! Nyisd ki!

10. Napló-részlet írása

Megkérjük a csoportokat, hogy írjanak le a Kékszakállú képzeletbeli naplójába egy olyan titkot, amit elképzelhetőnek tartanak, s amelyet, bár nem szívesen, de engedve Judit kéréseinek, bevallott neki.

11. Néma jelenetek

Egy olyan zenei részlet meghallgatása következik, ami a két szereplő kapcsolatának egy intim, szép pillanatát mutatja, tulajdonképpen a kapcsolat csúcspontja. Megkérjük a játzókat, hogy a kis csoportok próbálják elképzelni és – hogy a zene kifejező ereje érvényesüljön – néma jelenetbe önteni azt a helyzetet, amiben az elhangzott részletet elképzelik. Az elkészült jelenetekből válasszuk ki közösen, azt, amelyet a legheitelesebbek érzünk –, később szükség lesz rá.

Zenehallgatás 7

KÉKSZAKÁLLÚ
Nézd hogy derül már a váram.
Nyisd ki az ötödik ajtót!

JUDIT
Ah!

KÉKSZAKÁLLÚ
Lásd ez az én birodalmam,
messze érő szép könyöklöm.
Ugye, hogy szép nagy, nagy ország?

JUDIT
Szép és nagy a te országod.

12. Megbeszélés

Megkérjük a játzókat, hogy hallgassák meg a következő két részletet és fogalmazzák meg, mi a véleményük Judit viselkedéséről.

Judit erőszakosan követeli a többi ajtó kinyitását, makacsul faggatózik Kékszakállú előző feleségeiről.

13. „Hangos” jelenet

Szintén nem „hagyományos” drámás forma. Az elnevezés arra utal, hogy próbáljunk hangokkal, beszéddel, zörejekkel jelenetet készíteni, afféle rádiójátékszerűen. Igyekezzünk hangban megjeleníteni azt a feszültséget, veszekedést, amit az opera sugall!

Zenehallgatás 8

JUDIT
Nem akarom, hogy előttem
csukott ajtóid legyenek!

KÉKSZAKÁLLÚ
Vigyázz,
vigyázz a váramra,
vigyázz,
nem lesz fényesebb már

JUDIT
Életemet, halálomat, Kékszakállú!

KÉKSZAKÁLLÚ
Judit, Judit!

JUDIT
Nyissad ki még a két ajtót,
Kékszakállú, Kékszakállú!

KÉKSZAKÁLLÚ
Mért akarod, mért akarod?
Judit! Judit!

JUDIT
Nyissad, nyissad!

Zenehallgatás 10

JUDIT
Mondd meg nekem Kékszakállú,
kit szerettél én előttem?

KÉKSZAKÁLLÚ
Te vagy váram fényessége,
csókolj, csókolj,
sohse kérdezz.

JUDIT
Mondd meg nekem, hogy
szeretted?
Szebb volt mint én?
Más volt mint én?
Mondd el nekem Kékszakállú?

KÉKSZAKÁLLÚ
Judit szeress, sohse kérdezz.

14. Montázs

Most lesz szerepe a 11. pontban kiválasztott jelenetnek. Megkérjük a kiválasztott néma jelenet szereplőit, hogy játsszák el újra a jelenetet, a többiek pedig adják a hangját a veszekedésnek! A két elem együttese feszültségteli pillanatot eredményezhet, szimbolizálva egyúttal Judit és Kékszakállú kapcsolatának kettősségét.

15. Megbeszélés

Kezdeményezzünk beszélgetést arról, vajon a Kékszakállú meddig tudja elviselni Judit erőszakosságát, esetleg mit tehetne ő másképp! Kell-e változnia Juditnak, hogy meg tudja tartani szerelmét?

16. Állókép

Nevezzük meg azt az eseményt, ami után a két ember kapcsolata végleg megromlott! A csoport egyik fele álljon be Juditként, a másik fele Kékszakállúként a helyzetbe!

16. Búcsúlevél

A csoportot a fentiek szerint kettéosztva az egyik felét megkérjük, hogy Judit levelét írja meg, a másik fele Kékszakállét. Annyi mondatból álljon a levél, ahányan vannak a csoportban! Felváltva olvassuk fel, egy mondat Judit, egy mondat Kékszakállú leveléből – felelgetve. Végül meghallgatjuk az opera legvégét, melyben végleg a Kékszakállú múltjának részévé válik az asszony.

Zenehallgatás 14

KÉKSZAKÁLLÚ
Szép vagy, szép vagy,
százszor szép vagy,
te voltál a legszebb asszony,
a legszebb asszony!
És mindég is éjjel lesz már...